

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Podaci o rodu u savremenim bosanskim i hrvatskim rječnicima
Završni diplomski rad

Kandidatkinja:
Merima Ražanica Hajrić

Mentor:
Prof. dr. Senahid Halilović

Sarajevo, januar 2016.

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Podaci o rodu u savremenim bosanskim i hrvatskim rječnicima
Završni diplomski rad

Kandidatkinja:
Merima Ražanica Hajrić

Mentor:
Prof. dr. Senahid Halilović

Sarajevo, januar 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1.1. Predmet i ciljevi rada.....	4
2. Teorijski dio.....	6
2.1. Rod i spol.....	6
2.2. Seksizam.....	7
2.3. Rodno osjetljiv jezik.....	9
2.4. Rod i upotreba jezika.....	11
3. Praktični dio.....	13
3.1. Analiza rječnika.....	13
3.1.1. Pregled uvodnih napomena i uputa za služenje rječnicima.....	13
3.1.2. Analiza korpusa.....	14
3.1.2.1. Opći zaključci o problemima roda u odrednicama.....	15
3.1.2.2. Rodne predrasude i stereotipi.....	23
3.1.2.3. Negativna semantika vezana za ženski rod.....	27
3.1.2.4. Muškarac kao vršilac radnje i žena kao objekat.....	29
3.1.2.5. Problemi u definicijama.....	35
3.1.2.6. Imenice za označavanje profesija, titula, nosioca osobina.....	37
4. Zaključak.....	41
5. Izvori i literatura.....	43
5.1. Izvori.....	43
5.2. Literatura.....	43

1. Uvod

1.1. Predmet i ciljevi rada

Ovaj diplomski rad predstavlja rezultate istraživanja dvaju rječnika: *Rječnika bosanskoga jezika*, autora Senahida Halilovića, Ismaila Palića i Amele Šehović i *Rječnika hrvatskoga jezika* autora Vladimira Anića¹. Provedeno istraživanje osvjetljava građu ovih rječnika iz feminističkog ugla, a to znači da su sve odrednice u navedenim rječnicima analizirane na način koji ukazuje na moguće greške u definiranju i oprimjerivanju odrednica u odnosu na savremene zahtjeve za rodno osjetljivim jezikom.

Odrednice za koje se činilo da su u rječniku neadekvatno opisane ili oprimjerene sortirane su u nekoliko kategorija koje su obrađene u posebnim potpoglavljima. Za svaku kategoriju dat je komparativni tabelarni prikaz odrednica iz obaju rječnika tako da se stvara cjelovita slika o odnosu prema rodu i pitanjima roda u cjelovitom korpusu. Ovaj rad bavit će se, dakle, problematiziranjem odnosa prema rodu u navedenim rječnicima i dekonstrukcijom društveno nametnute i konstantno perpetuirane stereotipizacije mjēstā koje u najšire shvaćenom pojmu kulture zauzimaju žene i muškarci.

Polazna hipoteza ovog rada, oformljena na osnovu prvog uvida u korpus, jeste da bosanski i hrvatski rječnici ne ispunjavaju zahtjeve rodno osjetljivog jezika te daju definicije i primjere za odrednice na rodno nesenzibilan, rodno predrasudan, rodno stereotipizirajući ili čak seksistički način. Sporedna hipoteza ovog rada je da se pri tvorbi imenica koje obilježavaju zanimanja nije otišlo korak naprijed u tvorbi parova tih imenica u ženskom rodu, a što u konačnici ne odgovara realnoj slici stvari, jer je u dvadeset i prvom vijeku malo zanimanja rezerviranih samo za jedan ili drugi spol.

Cilj ovog rada bio je da ponudi uvid u trenutno stanje stvari u odnosu na rodna pitanja u navedenim rječnicima te da ukaže na manjkavosti dosadašnjeg pristupa definiranju odrednica u odnosu na rod i također da se, gdje je to moguće, ponudi alternativni pristup ili tumačenje. S obzirom na to da rječnik predstavlja korpus riječi koje postoje i koriste se u jednom jeziku, vrlo je važno pravilno ih definirati jer njihove definicije predstavljaju njihova značenja, a značenja koja im se pripisuju u isto vrijeme odraz su kulture u kojoj su riječi nastale i nose sa sobom vrijednosti koje određeno društvo baštini i cijeni.

¹ U radu će se radi ekonomičnosti koristiti skraćenica *RBJ* za *Rječnik bosanskoga jezika*, i *RHJ* za *Rječnik hrvatskoga jezika*.

Kako bi se dokazala polazna hipoteza rada, metodom analize pregledano je oko 120 000 odrednica iz oba rječnika, te je u konačnici izdvojeno oko 600 jedinica koje će nam poslužiti za dokazivanje polazne hipoteze i dokazivanje argumentacije.

Problematikom rodne (ne)ravnopravnosti u domenu naziva za profesije bavila se poljska lingvistica Helena Grochola-Szczepanek u svom radu *Informacije o rodu u poljskim i bosanskim rječnicima*. Ona je istraživala razlike u predstavljanju muškarca i žene u savremenim bosanskim i poljskim rječnicima. U svom radu došla je do sljedećih zaključaka: *Bosnian language has the word derivation system with a high degree of symmetry in masculine and feminine forms, which can not be said about Polish language. You can express the opinion that the woman and her professional activity are more visible in Bosnian than in Polish*² (Grochola 2012: 337).

Problematikom roda u bosanskom, srpskom i hrvatskom jeziku na osnovu rječničkog korpusa (*Rječnik sarajevskog žargona*, Narcis Saračević) bavila se i autorica Sandra Zlotrg u svom magistarskom radu pod naslovom *Rod i upotreba jezika u žargonu*. Ona je u ovom radu odbranila hipotezu da upotreba žargona nije rodno uslovljena, te dodatnu hipotezu da se *rječnici žargona prave (se) tako da odražavaju mušku tačku gledišta* (Zlotrg 2016: 4).

² *Bosanski jezik ima derivacioni sistem riječi sa visokim nivoom simetrije između muških i ženskih formi, što se ne može reći za poljski jezik. Moglo bi se doći do zaključka da su žena i njena profesionalna aktivnost vidljivije u bosanskom negoli u poljskom jeziku.* (Prijevodi u cijelom radu M. R.)

2. Teorijski dio

2.1. Rod i spol

Rod i spol nisu sinonimi. Terminološko razlikovanje ovih dviju kategorija počelo je sa razvijanjem rodnih studija. Spol predstavlja biološku i unaprijed zadatu kategoriju koja pretpostavlja *da je neko rođen/a kao muška, odnosno ženska osoba* (Savić 2009: 7). S druge strane, kategoriju roda treba sagledati iz dvaju domena: gramatike i kulture.

U domenu gramatike polazi se od razlikovanja gramatičkog i prirodnog roda. U gramatikama se rod definiše na sljedeći način: **Rod** je gramatička kategorija koja se ogleda u slaganju imenica sa pridjevskim riječima i, često, glagolima. (Jahić, Halilović, Palić 2000: 188). Imenice gramatički mogu imati jedan od triju rodova: muški, ženski i srednji. U gramatikama se naglašava i da je rod *donekle u vezi s osobinama čovjeka i životinja* (Jahić, Halilović, Palić 2000: 188).

I bosanski i hrvatski jezik sadrže u svojim riječima kategoriju gramatičkog roda koja govornicima ukazuje na rodne odnose unutar rečenica bez potrebe da se rod naknadno naglašava ili dodatnim elementima ističe (u engleskom jeziku rečenica: *they did that* bi se mogla prevesti kao *oni su to uradili*, ili kao *one su to uradile*; u ovom slučaju rod saznajemo iz konteksta). U bosanskom (hrvatskom, srpskom, crnogorskom) jeziku posebni nastavci na kraju riječi upućuju na rod imenica koje se upotrebljavaju u komunikaciji: direktor – direktorica. Tvorbeni način označavanja razlike u spolu naziva se *imenička mocija*.

Prirodni rod određuje se prema spolu pa tako imenice koje označavaju bića muškog ili ženskog spola imaju prirodni rod, koji je u njih leksička kategorija, dok sve ostale imenice imaju gramatički rod koji *dobijaju po ugledu na oblike imenica koje imaju prirodni rod* (Jahić, Halilović, Palić 2000: 189).

S druge strane, kada rod posmatramo kao kulturni fenomen i promijenimo perspektivu iz koje sagledavamo ovu kategoriju, vidjet ćemo da se rod u kulturi posmatra kao sociološka kategorija i kao takva odnosi se *na činjenicu da, rođeni kao muškarci ili žene, u svojim kulturama i društvima odrastamo shodno obrascima društva koji su podložni promenama* (Savić 2009: 7).

Rodom kao društvenim konstruktom bavila se Judith Butler u svojoj knjizi *Nevolja s rodom* s podnaslovom *Feminizam i subverzija identiteta*. Ona o pitanju razlikovanja roda i spola

razmišlja sa više slobode negoli drugi autori koji su se bavili istim pitanjem, te je unekoliko čak i kritikovana zbog njenog nastojanja da proširi domen rodni mogućnosti. Ona se suprotstavlja mišljenju da je rod *prirodna manifestacija pola* koja nije izmjenjiva ljuskim djelovanjem. Razlikovanje roda i spola prema njenom mišljenju *služi argumentu po kojem je rod kulturno konstruisan, bez obzira na biološku krutost pola: stoga rod nije kauzalna posledica pola, niti je tako naizgled fiksiran kao pol* (Butler 2010: 55).

Judith Butler rod posmatra kao *skup kulturnih značenja* koji se upisuju na tijelo koje je rodno određeno. Na taj način konstruišu se karakteristike koje pripisujemo jednom ili drugom rodu. Dakle rod ne proizlazi direktno iz spola, već veliku ulogu u njegovom stvaranju ima društvo u kojem pojedinke/ci odrastaju, i koje mehanizmima uticaja i ograničavanja definira rodne uloge koje će iste te pojedinke/ci preuzeti u zavisnosti od spola u kojem su rođene/i.

U ovom radu preuzet ćemo shvatanje roda kao društveno uslovljene i konstruisane kategorije i ono će biti blisko shvatanju Judith Butler. Takav izbor dijelom proizlazi iz samog istraživanja rječnika koje je velikim dijelom pokazalo da su imenice, pridjevi i glagoli doista definirani i oprimjereni na principu rodne stereotipizacije i dodjeljivanja rodni uloga karakterističnih za društvo u kojem su rječnici pisani. U analiziranim rječnicima žene i muškarci razlikuju se po aktivnostima kojima se bave i atributima koji im se pripisuju.

2.2. Seksizam

Seksizam koji je prisutan u savremenom društvu pobudio je feministički interes za proučavanje pōljā strukture i upotrebe jezika u kojima do izražaja dolazi muška perspektiva, a koja su ponižavajuća za žene.

Seksizam se definiše kao *oblik društvene diskriminacije osobe na temelju spola, a zasniva se na predrasudama i ukorijenjenim stereotipima, te se javlja na različitim razinama, od individualne do institucionalne. Najčešće se odnosi na diskriminaciju žena. Pojam se pojavljuje kasnih šezdesetih godina prošloga stoljeća i označava individualne predrasude, uvjerenja, ponašanja, ali i institucionalizirana shvaćanja, politiku, mjere, jezične prakse ili druge aktivnosti kojima se sustavno pokazuje da su žene manje vrijedne od muškaraca, dakle, sadrže ideologiju neravnopravnosti spolova. U patrijarhalnim se društvima seksizmi javljaju na svim razinama društvenog života, od zabrane obrazovanja žena do neprimanja žena u radni odnos ako planiraju ili imaju obitelj, ili ako su u srednjoj životnoj dobi itd.* (Borić 2007: 83).

Iz ove definicije možemo zaključiti da seksizam predstavlja društveni, a ne prirodni sistem, kojim se institucionalno vrši rodna segregacija i kao rezultat dobija neravnopravno društvo u kojem žena predstavlja manje vrijedan, nemoćan i pasivan element, dok se muškarac povezuje sa aktivnošću, djelatnošću i moći.

Pod seksizmom se također podrazumijeva i odgajanje djevojčica i dječaka tako da se od njih očekuje da se ponašaju, oblače, ophode na način koji se u društvu pripisuje jednom ili drugom spolu. To npr. podrazumijeva usmjeravanje dječaka da nose odjeću određenih boja, da nikada ne plaču, da vole fudbal, ili djevojčica da budu nježne, stidljive i da se igraju lutkicama umjesto fudbalskim loptama. Na taj način nastaju brojni stereotipi koji kasnije polučuju rodnu diskriminaciju i sužavanje polja slobode za jedan ili drugi spol.

Odgojem se dakle seksizam „normalizuje“ (tj. predstavlja se kao prirodan način da se sagledavaju i propisuju rodni odnosi) i prenosi sa starijih na mlađe generacije pri čemu se ne posmatra kritički već se uzima kao gotov i samopodrazumijevajući proizvod čije tekovine u najvećoj mjeri ograničavaju slobode i prava pripadnica/ka jednog ili drugog spola.

Autorica Elen Vilis bavila se seksizmom u svojoj knjizi *Smeti biti loš(a) (Daring to be bad)* (Echolos 1989: x). Ona naglašava da je namjera seksizma *da muškarcima obezbedi moć nad ženama. Seksističko društvo nametnulo je ženama propisano ponašanje širokim rasponom kazni u koje spadaju društvena osuda, podsmeh, ostrakizam, seksualno odbacivanje i uznemiravanje, uskraćivanje kontrole rađanja i abortusa, uskraćivanje ekonomskih sredstava, i muško nasilje koje država odobrava* (U: Milivojević 2011: 141).

Jezik bi trebao da predstavlja stvarnost onakvom kakva ona jeste zato što se jezikom artikulišu naše misli, stavovi i znanja o svijetu. Jezik je dakle medij koji „postvaruje“ stvarnost i čini je dostupnom za ljudsko promišljanje i definiranje. Pri upotrebi jezika *pripadnici jedne jezične zajednice uobličavaju svoju jezičnu djelatnost tako da predstavljaju svoja vjerovanja i vrijednosti* (Glovacki-Bernardi 2008: 34). Upravo zbog toga što jezik ima tako važnu ulogu u društvu, on bi trebao da bude rodno neutralan.

Polovinu ljudske populacije čine žene, a drugu polovinu muškarci, i činjenica da je seksizam u jezicima duboko ukorijenjena pojava zaista je poražavajuća jer dovodi do zaključka da je način na koji se stvarnost jezikom konstruiše uveliko pod uticajem vanlingvističkih faktora koji daju negativnu semantiku kategorijama vezanim za ženu. Na taj način ženska polovica

ljudske rase postavljena je u nejednak položaj u domenu predstavljanja putem jezika u odnosu na mušku polovicu ljudske rase.

Dakle, s obzirom na to da je jedna od normativnih funkcija jezika predstavljačka funkcija, seksizam u jeziku ima jako negativne efekte po predstavljanje kategorije žena. Feministička borba na polju jezika ide u pravcu razvoja jezika koji će na adekvatan način predstaviti žene i omogućiti njihovu vidljivost u svim sferama društva.

2.3. Rodno osjetljiv jezik

Rodno osjetljiv jezik *odgovara angliciziranom terminu gender senzitivni jezik i podrazumijeva osvještavanje da u jeziku postoje muški, ženski i srednji rod i da se u govoru trebaju koristiti oni oblici koji će odražavati svijest o ravnopravnosti spolova* (Čaušević 2011: 9). Rodno osjetljivi jezik povezan je idejno sa širim pojmom rodno osviještene politike koja se zalaže za ravnopravnost među spolovima. Rodno osviještena politika sistemski uvodi politike ravnopravnosti spolova u *sve sustave i strukture, politike mjera i programe, procese i projekte. Ona je i način na koji se razumije rodna problematika i način njezine provedbe* (Borić 2007: 80).

Generička upotreba muškog roda za obilježavanje obaju rodova ustalila se u mnogim diskursima, od naučnog, publicističkog, političkog pa sve do razgovornog diskursa. S obzirom na to da jezik odslikava stvarnost, činjenica da se muški rod generički upotrebljava za obilježavanje obaju rodova dovodi do zaključka da stvarnost nije predstavljena realno, jer je ženski rod postao skoro potpuno nevidljiv u jeziku. O ovome je govorila Luce Irigaraj zaključujući kako u *falogocentričnom jeziku, jeziku koji je u svim porama maskulinistički (masculinist), žene uspostavljaju domen nepredstavljivog. Drugim rečima, žene predstavljaju lingvističko odsustvo i neprozirnost, pol koji se ne može misliti* (U: Butler 2010: 62).

Irigaraj smatra da je čitava ekonomija označavanja usmjerena na muškarca koji predstavlja i subjekt i Drugi (onako kako ga razumije Simone de Bovoar). Na taj način označavanje postaje muški domen u kojem žena ne postoji kao subjekt označavanja, a *ženski „pol“ prostor lingvističkog odsustva, nemogućnost gramatički denotirane supstancije i, stoga, tačka gledišta koja pokazuje da je denotirana supstancija postojana i utemeljujuća iluzija maskulinističkog diskursa* (U: Butler 2010: 64).

Teoretičarka Monique Wittig smatra kako se jezik može transformirati na način koji bi bio manje isključujući za žene jer jezička praksa zavisi od izbora pojedinaca koji zajedničkim djelovanjem mogu uticati na promjenu u pravcu označavanja koje bi prestalo biti falogocentrično i koje bi postalo rodno senzitivno.

Svenka Savić je jedna od lingvistica sa južnoslovenskog govornog područja koja se najviše bavila problematikom jezika i roda. U knjizi *Rod i jezik* (Savić 2009: Novi Sad) ona govori o normiranju rodno osjetljivog srpskog jezika. Ona naglašava da su i rod i norma jezika socijalni konstrukti (i kao takvi promjenjivi) a to otvara *inventar mogućnosti* za veći stepen vidljivosti žena u jeziku u javnoj sferi, pri čemu na raspolaganju stoje bogata morfološka sredstva.

U ovoj knjizi Svenka Savić prilaže dvanaest uputstava za upotrebu rodno osjetljivog jezika u sferi javne komunikacije, a koja imaju ulogu obezbjeđivanja veće vidljivosti žena i ženskog rada u javnoj sferi. S obzirom na sličnosti standardnog bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika ista uputstva mogu se sa nekim izmjenama u domenu tvorbe primijeniti i na bosanski i hrvatski jezik.

U vezi sa rodno osviještenim jezikom je i koncept rodno osviještenih politika koji podrazumijeva *osvještavanje, mobilizaciju i stvaranje mnogostrukih uvjeta za oživotvorenje jednakih prava u području rada, obrazovanja, javnog i privatnog života te mobilizaciju ključnih činitelja u smjeru oživotvorenja jednakosti između muškaraca i žena* (Borić 2007: 81).

U Bosni i Hercegovini na snazi je *Zakon o ravnopravnosti spolova BiH* (2003) i *Zakon o zabrani diskriminacije BiH* (2009) i ova dva zakona predstavljaju pravni temelj na osnovu kojeg se u praksi pokušava ostvariti ravnopravnost žena i muškaraca. Oba ova zakona temeljena su na *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima*. S obzirom na to da se diskriminacija dešava i u jeziku, jedna od strategija za njeno prevazilaženje je upravo upotreba rodno osjetljivog jezika. U jeziku se ogleda društvena moć i *odbacivanje generičke upotrebe muškog roda, u pisanoj i usmenoj komunikaciji, gdje se žene niti vide niti čuju, već podrazumijevaju, prvi je korak ka ravnopravnoj raspodjeli te moći* (Čaušević 2011: 7).

2.4. Rod i upotreba jezika

Pitanje da li žene i muškarci jezik koriste na različite načine prisutno je u lingvistici još od antropoloških istraživanja iz dvadesetih i tridesetih godina prošlog vijeka, no tek oko sedamdesetih godina istog vijeka ova ideja postaje posebno polje interesovanja u okviru sociolingvistike.

Još iz sedamnaestog vijeka potječu prvi izvori koji govore o plemenima u kojima su žene i muškarci govorili različitim jezicima, ili barem različitim varijantama jednog jezika. Tako je poznato Rochefortovo istraživanje još iz 17. vijeka o jeziku karipskih Indijanaca koje je govorilo o razlikama u jeziku ženskih i muških pripadnica/ika plemena. Naknadnim istraživanjem koje je izvršio Otto Jaspersen u dvadesetom vijeku pokazalo se da je samo oko jedne desetine od ukupnog vokabulara ovog jezika imalo različite oblike s obzirom na rod govornice/ika.

Postoji još niz potvrda iz mnogih svjetskih jezika u kojima se ženska i muška upotreba jezika u nekoj mjeri razlikuju. No sve ove potvrde odnose se na primjere u kojima je jezik govornica i govornika u osnovi isti a razlika se dešava samo na tvobenom nivou, nivou izbora jezičkog materijala i sl.

Tako Mary Haas, koja je 1944. godine istraživala koasati jezik, govori o razlikama u oblicima glagola za žene i muškarce u ovom jeziku. Rosalie Finlayson, koja je istraživala upotrebu *hloniphe* (ženskog jezika poštovanja) u južnoafričkim jezicima, navodi sljedeće:

Hlonipha refers to the avoidance, by married women, of any syllables that occur in the names of their in-laws – particularly the father-in-law, mother-in-law, father-in-law's brothers and their wives and father-in-law's sisters (U: Meshtrie 2000: 220).³

Ova praksa objašnjava se time da udata žena treba iz poštovanja izbjegavati starije članove obitelji, posebno muške. S obzirom na to da je udata žena stranac u kući u koju je došla, i da u toj kući uživa nizak status, ona ne treba privlačiti pažnju na sebe, a zazivanje nečijeg imena privuklo bi na nju bespotrebnu pažnju.

No, i kada istraživanje različitosti 'muških' i 'ženskih' jezika ne obuhvata jedan poseban jezik, već bilo koji jezik u određenoj govornoj situaciji, i dalje se može govoriti o razlikama u

³ *Hlonipha se odnosi na izbjegavanje, od udatih žena, bilo kojeg sloga koji se pojavljuje u imenima njihove rodbine – posebno svekra, svekrve, svekrove braće i njihovih žena i svekrovih sestara.*

upotrebi jezika od muškaraca s jedne, i žena s druge strane. Razlike u upotrebi jezika dolaze do izražaja u svakoj govornoj interakciji. Mnoga istraživanja pokazala su da žene tokom komunikacije pokazuju kooperativnost, zainteresovanost za ono što sagovornica/ik ima reći, dok s druge strane muškarci pretenduju na dominantnu ulogu u razgovoru, prekidajući sagovornice/ike tokom razgovora. Osim toga, empirijska istraživanja pokazala su i da u komunikaciji muškarci pričaju mnogo više te da mnogo češće prekidaju svoje sagovornice/ike, da ne nude konverzacijsku podršku na način na koji to žene rade, da nisu nesigurni u svojim tvrdnjama kao što su žene, te da daju mnogo manje komplimenata nego što to čine žene.⁴

Istraživanje obrazaca prekidanja Don Zimmermana i Candace West predstavljeno u članku *Sex roles, interruptions and silences in conversation*⁵ pokazalo je da se prekidanje u razgovoru češće dešava u komunikaciji između sugovornica/ika različitog spola negoli između onih istog spola. Pri tome su mnogo češće u konverzaciji muškarci prekidali žene, ne dopuštajući da one završe svoju misao nego što su to činile žene muškarcima. Zimmerman i West su neravnopravne odnose u konverzaciji direktno povezali sa odnosima moći koji su u društvu neravnomjerno raspoređeni tako da muškarci raspolazu sa više moći nego žene.

⁴ Parafrazirano prema: (Meshtrie 2000: 230)

⁵ Dostupno na: <http://web.stanford.edu/~eckert/PDF/zimmermanwest1975.pdf>.

3. Praktični dio

3.1. Analiza rječnika

3.1.1. Pregled uvodnih napomena i uputa za služenje rječnicima

Rječnik bosanskoga jezika i *Rječnik hrvatskoga jezika* razlikuju se s obzirom na obim uvodnih napomena i uputa za korištenje. U *RBJ* deset stranica rezervirano je za uvod, pristup rječniku i popis skraćenica. *RHJ* je nešto obimniji u ovom pogledu, te su na upute i popis skraćenica izdvojene trideset dvije stranice. Navest ćemo ukratko informacije koje se iz ovih dijelova rječnika tiču roda, a koje bi nam mogle u kasnijoj analizi biti interesantne.

U pristupnom dijelu *Rječnika bosanskoga jezika* dato je nekoliko informacija o odnosu prema kategoriji roda u odrednicama. Prve informacije se odnose na dublete imenica koje označavaju vršioce radnji, nosioce osobina, zvanja i zanimanja uz koje su u rječniku dati izvedeni oblici za ženski rod. Naglašeno je da će se pri navođenju drugog dubleta za ove imenice navoditi samo oblik za muški rod. U vezi sa ovim imenicama rečeno je također i da će oblici za ženski rod biti navedeni u oblim zagrada. U vezi sa kategorijom roda naglašeno je još samo da imenice umjesto skraćenice *im.* imaju oznaku roda: *m, ž, s.*

Činjenica da se oblik imenica za ženski rod navodi posebno u obloj zagradi predstavlja diskriminaciju u jeziku, jer se označavanje ženskog roda time predstavlja kao obilježeno, kao drugo u odnosu na normu, kao jedna od varijanti, i to manje važna.

U pristupnom dijelu *RBJ* generički se upotrebljava muški rod za označavanje obaju rodova. Tako se u uvodu kaže kako su se *radeći na ovom rječniku autori* (su se) *nastojali dosljedno držati pristupa koji su usvojili* (Halilović, Palić, Šehović 2010: 7), iako autorski tim sačinjavaju dva autora i jedna autorica. Ovakav princip generičke upotrebe muškog roda nastavljen je i u definiranju odrednica.

U uputama za služenje *Rječnika hrvatskog jezika* date su također neke informacije o rodu. Prva informacija o rodu glasi: *Imenica uz naglašenu natuknicu ima oznaku GRAMATIČKOG RODA* (Anić 1998: 1410). Dalje se kaže: *Oblik imenice koji nosi obilježje spola kao značenja dan je u okrugloj zagradi (...)* (Anić 1998: 1410). To, dakle, znači da se navedeni oblik koristi za oba spola. Uz ovu informaciju dat je primjer: *izjelica ž (m i ž spol)*.

No za nas je interesantan nastavak rečenice u kojem se kaže (...) *a ako se spol može iskazati oblikom i u natuknici i drugačije, onda je to označeno znakom +* (Anić 1998: 1410), što je u nastavku oprimjereno na sljedeći način: **pròfesor** (ž *spol* + profesòrica).

Iz ovoga zaključujemo da se oblik u muškom rodu uzima kao generički, onaj koji upućuje i na muške i na ženske entitete, tj. kao dominantni oblik koji pokriva oba spola, dok se ženski oblik shvata kao manje važna oblička varijanta koja se također može (ali ne mora) upotrebljavati da obilježi ženski spol.

U nastavku se objašnjava kako se u ovom rječniku gramatički rod kao tip deklinacije shvata i navodi odvojeno od spola kao značenja. Pri tome se značenja spola izražava posebnim riječima, tvorbenim oblikom, i analitički. Za značenje raznih zanimanja *muški gramatički rod javlja se kao opći rod sa sadržajem »onaj koji obavlja taj posao bez obzira na spol«* (Anić 1998: 1410) pod uslovom da nema posebne potrebe za naglašavanjem značenja spola.

Nakon ovoga autor navodi zaključke o tome kako se u čovjekovoj prirodi spol kao semantička činjenica ne javlja kao jezikom izražena potreba *u svemu što čovjeka okružuje*. Tako će spol kao semantička činjenica biti važan kod imenica koje se odnose na stanovnike (sic!) naseljenih mjesta, domaće životinje i sl., a manje važan u *označavanju karaktera ili temperamenta ili divljih životinja višega reda (...)* (Anić 1998: 1410). Autor još zaključuje i kako *značenja riječi ženskog roda mogu biti vrlo različita i nepredvidiva* (sic!) (ibid.), a sve zbog toga što je spol semantička razina jezika, a rod gramatička.

Anić se kroz čitavu uputu za korištene rječnika obraća *korisniku* istog, time formalno isključujući *korisnice* iz opsega čitateljstva kojem se obraća. To nas upućuje na zaključak da autor ne obraća pažnju na rodno osjetljivi jezik, jasno odabirući generičku upotrebu muškog roda kao uzus pisanja i ophođenja.

3.1.2. Analiza korpusa

Oba rječnika koji predstavljaju korpus za naše istraživanje sadrže približno jednak broj odrednica: oko 60 000. To pretpostavlja da će zaključci do kojih ćemo doći imati dobre temelje jer je broj analiziranih odrednica približno jednak pa postoje ravnopravne mogućnosti za upoređivanje odrednica iz ovih rječnika. Nekada će se desiti da neke odrednice koje smo smatrali loše definiranim ili oprimjerenim u jednom rječniku u drugom uopće ne postoje. Takvi slučajevi su neizbježni dijelom zbog toga što bosanski i hrvatski imaju niz leksema koje su svojstvene samo jednom ili drugom standardnom jeziku, a dijelom zbog izbora iz ukupne

leksike jezika koji je načinjen pri sastavljanju rječnika. Tamo gdje se u tabeli bude nalazio znak – , to će značiti da leksema nije navedena u rječniku predstavljenom u toj koloni.

S obzirom na karakter građe koju obrađujemo, u fusnotama neće se navoditi broj stranice za svaku pojedinu odrednicu koju analiza obuhvati. Obuhvaćene odrednice čitatelji/ice mogu pronaći pod odgovarajućim slovom u rječnicima koje analiziramo. Ekscerpiranu građu podijelili smo u nekoliko kategorija prema zaključcima koje smo donijeli o pojedinim grupama riječi koje su bliske po semantici, po riječi koja se koristi pri oprimjerivanju, po pristupu u definiranju i sl.

Kroz sve navedene odrednice pokušat ćemo pokazati kako se pri oprimjerenju odrednica žene pojavljuju u najvećem broju slučajeva vezane za negativnu semantiku, bilo to u pridjevima, prilogima, veznicima ili glagolima. Radi stvaranja cjelovite slike odnosa prema rodovima u rječnicima, navest ćemo i primjere u kojima se žena pojavljuje uz odrednice pozitivne semantike. Nećemo navoditi primjere u kojima se žene pojavljuju u neutralnom kontekstu, njih je vrlo malo, ne služe dokazivanju teme i stoga su izlišni.

3.1.2.1. Opći zaključci o problemima roda u odrednicama

Da bismo što bolje izvršili analizu izdvojenih odrednica, za sami početak opisat ćemo nekoliko općenitih zapažanja koja se referiraju na pojave kategorije roda u navedenim rječnicima. U prvom redu ovdje treba navesti činjenicu da se pri definiranju odrednica u oba rječnika generički upotrebljava muški rod za označavanje i muških i ženskih entiteta. Također, ako se u definicijama neke odrednice (npr. priloga *bludnički*) pojavljuje i muški i ženski oblik imenice za osobe na koje se odnosi određeni prilog, uvijek se prvo navodi muški pa ženski rod iste imenice.

Pri definiranju imenica najčešće se upotrebljava konstrukcija *pokazna zamjenica onaj + odnosna zamjenica koji*. Pri definiranju pridjeva i priloga upotrebljava se češće samo zamjenica *koji*, pri čemu se čak i uz zamjenicu *koji* u primjeru često pojavljuju imenice ženskog roda (vidi tabelu: *lajav, lijep*). Upotrebom ovih zamjenica u definicijama se sve ono, i pozitivno i negativno, što se o osobama može reći uz pomoć ove kategorije riječi, pripisuje jedino i samo muškom rodu:

Odrednica	Definicija <i>RBJ</i>	Definicija <i>RHJ</i>
agílnôst ž. (<i>RBJ</i>) agílnôst ž (<i>RHJ</i>)	osobina onoga koji je agilan; poduzetnost, preduzimljivost	osobina onoga koji je agilan
akciònār m. (<i>RBJ</i>)	onaj koji posjeduje akcije, dionice, član dioničkog društva; dioničar	–
ahlàkli (<i>RBJ</i>)	koji je lijepo odgojen, koji se uzorno ponaša: ~ čovjek	–
blûdničkī pril. (<i>RBJ</i>) blûdničkī (<i>RHJ</i>)	koji se odnosi na bludnike i bludnice	koji se odnosi na bludnike i bludnice
bõrben prid. (<i>RBJ</i>) bõrben (<i>RHJ</i>)	u kojem ima volje za borbom, koji se odlučuje za borbu: ~i ljudi	koji je sklon borbi, koji ima želju da se bori
figúra ž. (<i>RBJ</i>) figúra ž (<i>RHJ</i>)	Δ mračna ~ onaj koji djeluje, postupa zakulisno radi ostvarenja moralno upitnih ciljeva	□ (to je) mračna ~a onaj koji igra zakulisne i opasne igre u društvenom, javnom i političkom životu, onaj čiji su poslovi i akcije usmjereni k zlu
lājav prid. (<i>RBJ</i>) lājav (<i>RHJ</i>)	2. pren. pejor. koji na sav glas priča ružno o kome ili čemu: ~a žena	2. pren. koji mnogo i otvoreno govori, koji će reći mnogo bez okolišanja (o osobama)
lījep prid. (<i>RBJ</i>) lījep (<i>RHJ</i>)	1. koji uzrokuje ugodan vizuelni doživljaj, koji se gleda s uživanjem; krasan, divan, dopadljiv (<i>supr.</i> ružan): ~a djevojka	1. a. koji pruža ugodan estetski doživljaj, koji se sviđa oku <i>opr:</i> ružan [~ krajolik, ~ cvijet, ~a kuća]

Tabela 1

Jedini izuzetak od upotrebe zamjenice u muškom rodu *koji* na početku definicije, jeste u odrednicama koje imaju redom negativnu konotaciju i odnose se na žene kojima se pripisuju negativne osobine. Ovi izuzeci isključuju muški rod zamjenice u definiranju obično na temelju stereotipa i predrasuda koji se u društvu vezuju za žene a ne muškarce, no nedopustivo je te stereotipe unositi u rječnike. Također se upotrebljava zamjenica u ženskom rodu i u definiranju imenica koje su oblički u ženskom rodu, ali se koriste i za muškarce i za žene, često nije navedeno ni da se oblik upotrebljava i odnosi na oba spola. Takav je slučaj sa riječima *torokuša*, *govoruša* i sl.:

Odrednica	Definicija RBJ	Definicija RHJ
toròkuša ž. (RBJ) toròkuša ž (RHJ)	<i>razg. pejor.</i> ona koja toroče, koja voli torokati	<i>pejor.</i> ona koja toroče
govòruša ž (RHJ)	–	<i>etnol.</i> ona koja mnogo govori; govornjivica

Tabela 2

U rječnicima postoji jedan broj imenica sa značenjem vršioca radnje kod kojih muški oblik upućuje na vršioca radnje, dok ženski oblik iste imenice ima drugo značenje. Umjesto da se kod ovakvih slučajeva uz ženski oblik imenice navedu sva značenja koja ona može imati, uključujući tu i vršiteljicu radnje, u rječnicima se ne navodi značenje vršiteljica radnje, već samo druga značenja. U *RHJ* upućuje se u okviru odrednice muškog roda u zagradi na ženski oblik, ali se u sklopu odrednice u ženskom obliku ne navodi značenje vršiteljice radnje. Ovaj problem označavanja vršiteljice radnje u *RHJ* smo već ranije opisali u odjeljku 3.1.1. Ovu pojavu možemo primijetiti u parovima *bilježnik/bilježnica* i *govornik/govornica*:

Odrednica	Definicija RBJ	Definicija RHJ
bilježnik m. (RBJ) bilježnik m (m i ž spol) (RHJ)	<i>hist. prav.</i> osoba zadužena za vođenje administrativnih poslova	<i>pov.</i> onaj koji vodi administrativne poslove
govornik m. (RBJ) govornik m (ž. spol + govornica) (RHJ)	1. onaj koji dobro govori u različitim oblicima izlaganja i u različitim okolnostima 2. onaj koji drži govore	1. onaj koji dobro govori u svim oblicima monološkog iznošenja i dijaloškog razmjenjivanja mišljenja, u raznolikim prilikama i okolnostima 2. onaj koji dobro drži govore

Tabela 3

Odrednica	Definicija RBJ	Definicija RHJ
bilježnica ž. (RBJ) bilježnica ž (RHJ)	1. skup uvezanih listova namijenjenih pisanju bilježaka; teka, sveska	1. u korice povezani listovi predviđeni za pisanje i bilježenje
govornica ž. (RBJ) govornica ž (RHJ)	1. mjesto s kojeg se drži govor, ob. opremljeno potrebnim	1. mjesto s kojeg a se drži govor ili uzima riječ da bi se izrekao

	sredstvima za tu svrhu 2. javni telefon koji je smješten u malu zatvorenu prostoriju (kabinu) ili je oko njega samo zaštitni zaslon	sličan sadržaj, tehnički opremljena za tu svrhu (uzdignuta, vidljiva, s mjestom za tekst, ozvučena) 2. ob. javni telefon namijenjen općoj upotrebi uređen zaštitnim zaslonom (hauba <i>žarg.</i>) ili kao kabina [javna ~]
--	---	---

Tabela 4

S obzirom na to da se u velikom broju odrednica iz kategorije imenica, za upućivanje na ono što riječ označava, kao i za oprimjerivanje koristi imenica *čovjek*, uputno bi bilo da se pozabavimo značenjima koje ova imenica ima u oba rječnika.

U *RBJ* odrednica **čovjek** (*čovjek*) *m* ima sljedeća značenja:

1. *antrop.* najrazvijenije, najsavršenije živo biće na Zemlji, koje posjeduje sposobnost rasuđivanja, artikuliranog govora i stvaranja (*Homo sapiens*); ljudsko biće: *prisustvo ~a na Zemlji* **2.** muškarac u zreloj dobi, odrastao muškarac: *on je već ~* **3.** *etnol.* muž, suprug: *~ mi je na poslu* **4.** osoba, ličnost: *~a pogada nepravda* **5.** osoba koja posjeduje visoke moralne i karakterne osobine: *treba biti ~* **6.** neko (u službi neodređenog ljudskog subjekta): *~ ti može sto puta ponoviti, tebi svejedno*

U *RHJ* odrednica **čovjek** *m* ima dva značenja manje:

1. biće sposobno da prima obavijesti izražene riječima ili znakovima koji ih zamjenjuju i da na njih odgovara **2.** odrastao pripadnik bilo koje rase ili spola **3.** potpuna i cjelovita ličnost **4.** riječ u službi neodređenog subjekta u rečenici (*m i ž spola*) [*čovjek ne zna (što nosi budućnost) nitko ne zna, ljudi ne znaju*]

Primijetit ćemo da u oba rječnika riječ *čovjek* ima dva oprečna značenja. U prvom od tih značenja slažu se oba rječnika i u njemu se *čovjek* definira generativno za označavanje ljudskog bića bez obzira na spol. *RBJ* zatim navodi značenje *muškarac u zreloj dobi*, dakle tu se pojavljuje drugo značenje koje više ne pokriva sve osobe, već samo one muškog spola. Upravo zbog ovih dvaju oprečnih značenja nije uputno koristiti ovu riječ pri definiranju imenica koje se odnose na pripadnice/ike oba spola. U oba rječnika se pojavljuje i značenje neodređenog subjekta u rečenici.

U *RBJ* će se pojaviti dva dodatna značenja koja ne srećemo u *RHJ* a koja se odnose na značenje supružnika te na pozitivnu karakterizaciju osobe za koju kažemo da je *čovjek*. Dakle, sama imenica *čovjek* ima pozitivnu semantiku za koju se ne veže niti jedno pogrdno značenje. Čak i fraze u kojima se ta imenica upotrebljava su u oba rječnika uglavnom sve pozitivne semantike: pravi ~, ~ i po, svjetski ~, čudo od ~a, ~ od oka, duša od ~a, veliki ~, komad ~a, ~ od pera...

S obzirom na činjenicu da ova odrednica može značiti i ljudsko biće općenito i zrelog muškarca, upotreba ove imenice pri definiranju ili pri oprimjeravanju odrednice čini se neumjesnom iz više razloga. S jedne strane može biti diskriminirajuća prema ženama jer ih isključuje iz učestvovanja u značenju. To možemo pokazati na primjeru odrednica *mudrac* i *mudrica*.

Odrednica	Definicija (<i>RBJ</i>)	Definicija (<i>RHJ</i>)
mùdrac <i>m.</i> (<i>RBJ</i>) mùdrac <i>m</i> (<i>RHJ</i>)	1. čovjek koji ima veliko životno iskustvo i na temelju njega donosi mudre odluke 2. <i>pren. iron.</i> onaj koji sve u životu obavlja na lukav način, lukav čovjek	1. mudar, prosvijetljen, pametan čovjek 2. <i>pren. iron.</i> onaj koji radi u svoju korist, nepogrešivo lukav
mùdrica <i>ž.</i> (<i>RBJ</i>) mùdrica <i>ž</i> (<i>m i ž spol</i>) (<i>RHJ</i>)	1. (<i>i m.</i>) <i>hip. fam.</i> a. osoba koja u ključnim trenucima postupa mudro i pametno b. dijete nadareno za učenje 2. <i>pren. iron.</i> žena mudrac (2)	osoba koja je u nekim okolnostima mudra, osoba koja ima soli u glavi, pametna glavica

Tabela 5

Dakle, odrednica *mudrac* definira se kao *čovjek koji...*, što nas dovodi do pitanja na koje značenje odrednice *čovjek* se misli kada se ta riječ upotrijebi sa opisivanje *mudraca*. S obzirom na to da uz odrednice u oba rječnika stoji samo oznaka *m* za muški rod, onda je logično zaključiti da je uz gramatički rod u muškom rodu upotrijebljen i primjer koji upućuje na muškarca, ali to ne možemo sa sigurnošću tvrditi. To odrednicu *čovjek* čini jako pogodnom s aspekta muškocentričnog jezika.

Imenica *mudrica* s druge strane definirana je u jednom značenju kao *dijete nadareno za učenje*, ali kada se veže za ženu u *RBJ* je definirano samo kao *žena mudrac* sa upućivanjem na drugo značenje odrednice *mudrac*. Dakle, moglo bi se zaključiti da žena ne može biti

mudrac jer se u jeziku ne nalazi nijedna riječ koja bi bila ekvivalent *mudracu* u onom prvom značenju. Možda treba krenuti korak naprijed i skovati termin *mudrakinja*. Ovakva upotreba riječi *čovjek* je veoma česta u oba rječnika i ne odnosi se samo na navedene primjere. Kada god kažemo „čovjek“, uprkos generičkom značenju označavanja bića oba spola, nama će se u svijesti ipak pojaviti slika muškarca, a ne žene. Upotreba ove riječi pri objašnjavanju odrednica tako doprinosi manjoj vidljivosti žena u rječnicima.

Imenice ženskog roda koje imaju negativnu semantiku u rječnicima često imaju mnogo više sinonima nego imenice muškog roda sa sličnim ili bliskim negativnim značenjima. Pri tome se čini da su dodatna značenja nekada potpuno proizvoljno dodana. S obzirom na to da ne postoje potpuni sinonimi i da se sinonimne riječi biraju prema približnosti značenja pa se često može pogriješiti unoseći u izbor previše sopstvenog jezičkog osjećanja, pri odabiru sinonima za ovake riječi treba biti dodatno oprezan.

Ovo se osobito odnosi na imenice koje ženu predstavljaju kao seksualno slobodnu osobu, npr: *drolja*, *fuksa*. Ono što je upitno u definiranju ovakvih odrednica jeste potpuno drugačiji tretman nego kod bliskoznačnih odrednica koje se odnose na muškarce. Naime, najčešće se pri definiranju imenica koje označavaju žene poseže za nekom vrstom moralne osude, što se ne radi na jednak način i sa odrednicama koje se tiču muškaraca.

Veliki broj ovih imenica u *RBJ* u definiciji sadrži moralnu osudu, dok je stanje u *RHJ* nešto bolje. Primijetit ćemo da se žena slobodnog seksualnog izražavanja i ponašanja tretira kao ona koja je prekršila moralni kodeks zajednice. Imenice koje označavaju takvu osobu dobijaju mnoštvo prenesenih značenja negativne semantike (npr. prijetvornost, lažljivost, podmuklost, beskarakternost i sl.) te se upotrebljavaju i za negativnu karakterizaciju muškaraca. Primijetili smo i da u oba rječnika postoji odrednica **prostitutka**, ali niti u jednom ne postoji odrednica *žigolo* koja označava osobu muškog spola koja prodaje seksualne usluge za novac.

Za deskripciju navedenih zaključaka mogu nam poslužiti sljedeći primjeri:

Odrednica	Definicija (<i>RBJ</i>)	Definicija (<i>RHJ</i>)
djevòjčura ž. (<i>RBJ</i>)	2. moralno posrnula djevojka; bludnica, prostitutka, kurva	–
dróca ž. (<i>RBJ</i>) dróca ž (<i>RHJ</i>)	razg. <i>pejor.</i> moralno posrnula žena; drolja	razg. <i>eufem.</i> drolja
dròlja ž. (<i>RBJ</i>)	razg. <i>pejor.</i> prostitutka,	<i>pejor.</i> 1. prostitutka 2. nečasna

dròlja ž (RHJ)	bludnica, uličarka, kurva, fuksa	osoba (o ženi)
fàćkalica ž. (RBJ) fàćkalica ž (RHJ)	žarg. <i>pejor.</i> žena moralno upitnog, previše slobodnog ponašanja prema muškarcima, koja time ob. nastoji zadobiti opću mušku pažnju ili naklonost tačno određenog muškarca	žarg. ona koja faćka, koja želi uhvatiti prijatelja, prolazno poznanstvo ili muža
fùksa <njem.> ž. (RBJ)	<i>vulg. pejor.</i> moralno posrnula žena; kurva prostitutka, drolja	–
kàhpija <ar.> ž. (RBJ)	<i>razg. eksp. 1.</i> žena lahka morala; bludnica, kurva, rospija <i>2. pren.</i> vragolasta žena; vragolanka	–
küčka ž. (RBJ) küčka ž	<i>2. pren. pejor. a.</i> zla, pokvarena žena: ~o jedna! <i>b.</i> moralno posrnula žena: ~, <i>vucara se sa svakim!</i>	<i>ekspr., kuja općejez.</i>
küja ž. (RBJ) küja ž (RHJ)	<i>2. pren. pejor.</i> žena vrlo lošega karaktera Δ ponašati se kao ~ puštena s lanca <i>pejor.</i> za ženu koja se potpuno odala nemoralu	<i>2. pejor.</i> žena sklona intrigama i podmuklim postupcima protiv drugoga; kučka \square ~ s lanca <i>pejor.</i> ona koja je se otrgla od strogosti svoje sredine i prepustila nemoralu
kurtizàna (kurtizána) <fr.> ž. (RBJ) kurtizána ž [fr.] (RHJ)	<i>1. hist.</i> dvorska dama, prisna prijateljica vladara ili plemića <i>2.</i> bludnica, prostitutka, kurva	žena lakog morala; bludnica
kûrva ž. (RBJ)	<i>vulg. pejor. 1. a.</i> žena koja se odaje nemoralnom životu; rospija, bludnica, drolja <i>b.</i> prostitutka <i>2. pren. a.</i> onaj koji nema karaktera, nekarakterna osoba: <i>prava je ~ b.</i> prijektivna, podmukla osoba; hinja	<i>razg pejor. 1. a. jez. knjiž. razg.</i> nevjerna žena <i>b.</i> žena koja ulazi u veze s muškarcima za novac; prostitutka <i>2. (+ m spol) pren.</i> osoba bez karaktera, onaj koji je sklon varanju i lažima, sklon podvali (<i>velika ~</i>)

Tabela 6

Imenice za muškarce koje imaju negativno značenje imat će daleko manji broj sinonima. Imenice za muškarce slobodnog seksualnog ponašanja u definiciji neće sadržavati moralnu osudu. Čak će imati pohvalne i pozitivne definicije u kojima se hvale njihova seksualna potencija ili moć osvajanja žena. To dovodi do zaključka da sastavljači rječnika u njima neravnopravno tretiraju žene i muškarce u odnosu na njihovo seksualno iskustvo.

Tako se za odrednicu *iskústvo* u *RBJ* navodi primjer: *on ima bogato ~ sa ženama*. *Fàker* se definira kao osoba koja ima bogato iskustvo sa ženama, bez ikakve moralne osude u definiciji. Za odrednicu *kürvār* navodi se da je to muškarac koji je sklon kurvama, ili se *odaje nemoralnom životu s kurvama*, ali nema moralnog osuđivanja kao što je to slučaj sa imenicama *küčka* ili *kàhpija*. Također ćemo primijetiti u *RHJ* kod odrednice *žènskār* da se u definiciji pojavljuje *onaj koji trči za sukunjama*. Upotrijebiti ovakvu rečenicu u svakodnevnom životu u krugu prijatelja ne bi bilo pohvalno i bilo bi seksistično, ali unijeti je u definiciju rječnika je nedopustivo jer svodi ženu na komad odjeće koji nosi.

Odrednica	Definicija (<i>RBJ</i>)	Definicija (<i>RHJ</i>)
dřkadžija <i>m.</i> (u <i>mn.</i> i <i>ž.</i>) (<i>RBJ</i>)	<i>vulg.</i> 1. onaj koji masturbira 2. <i>pren.</i> a. prostak b. gnjavator	–
fàker <i>m.</i> (<i>RBJ</i>)	<i>žarg.</i> 1. muškarac sklon avanturama seksualne prirode, često oženjen 2. <i>iron.</i> takozvani veliki zavodnik, onaj koji stalno prepričava svoje seksualne avanture i hvali se njima, a svi znaju da su neistinite	–
kürvār <i>m.</i> (<i>RBJ</i>) kürvār <i>m</i> (<i>RHJ</i>)	<i>vulg. pejor.</i> onaj koji se kurva, koji se odaje nemoralnom životu s kurvama; bludnik	onaj koji je sklon kurvama, koji se kurva; kurviš <i>žarg.</i>
plèjboj (<i>RBJ</i>)	bogat mlad čovjek koji se predaje užicima i zabavi	–
švàler <i>m.</i> (<i>RBJ</i>) švàler <i>m</i> (<i>ž spol + švâlërka</i>) (<i>RHJ</i>)	2. osoba koja uspješno zavodi osobe suprotnog spola (ob. muškarac)	1. <i>vulg. pejor.</i> ljubavnik 2. <i>etnol.</i> ženskar [<i>veliki ~</i>]
žènskār <i>m.</i> (<i>RBJ</i>) žènskār <i>m</i> (<i>RHJ</i>)	<i>v.</i> ženskaroš	onaj koji je zauzet osvajanjem žena, onaj koji juri za sukunjama

ženskāroš (ženskāroš) m. (RBJ)	onaj koji uživa u zavodjenju i osvajanju žena, kojem nije dovoljna jedna žena nego uvijek traži dodatna zadovoljstva uz druge žene; ženskar	–
--	---	---

Tabela 7

3.1.2.2. Rodne predrasude i stereotipi

U ovom odjeljku bavit ćemo se odrednicama iz korpusa koje su oprimjerene na način koji podržava rodne stereotipe i predrasude. Pokazat ćemo koja su to *mjesta* koja su dodijeljena ženama u korpusu.

Navest ćemo sve odrednice sa rodno stereotipnom upotrebom primjera kao i odrednice koje sadrže komentar u zagradi: (*često o ženi*), (*ob. o djevojci*), (*ob. muškarac*) i sl., jer ovakav komentar produbljava rodne stereotipe i predrasude. Ako se neka osobina veže i za žene i muškarce (bez obzira na to u kolikoj mjeri), ne treba podržavati predrasude naglašavanjem da se češće koristi za opisivanje žena ili muškaraca. Način na koji su u ovom odjeljku upotrijebljeni primjeri govori o tome koje se osobine ili radnje u društvu stereotipno vezuju za žene. U tabeli ćemo navoditi odredničke riječi, definicije i/ili primjere; ako neka odrednica u jednom od rječnika nema upitnih definicija ili primjera, stajat će znak: /.

Prvo što uočavamo jeste da se sve radnje i osobine koje opisuju pretjeranu govorljivost u primjerima definicija bez izuzetka vezuju za žene (*blebetav, gasiti, habernosa, lajav, nadžak-baba, otačati, torokuša, tračara, tračati*). Kod *torokuša* i *tračara* se odstupa i od uobičajenog načina definiranja *onaj* + odnosna zamjenica *koji* te se definira na način: *ona koja (...)*.

Postoji čitav niz pridjeva koji su stereotipno vezani za žene i društveno uvjetovani na način da se od malih nogu osobama usađuju osobine koje odgovaraju određenom spolu. Tako će se i u našem korpusu odslikavati pozicija i slika žene onakve kakvu društvo očekuje da ona bude ili da jeste. Ženski spol se tako veže za nježnost, blagost, čednost u svakom smislu, čežnju, krotkost, neiskvarenost, suptilnost i sl. S druge strane suprotne osobine će se vezati za muškarce i rijetko će se u rječnicima ići daleko od društveno očekivanih osobina jednog i drugog spola (npr. *osjećajan mladić* u odrednici **ösjećājan**).

Za ženu se vezuje i histerično ponašanje, materijalno iskorištavanje muškaraca (*izmusti, musti, osiromašiti* i sl.). Vidjet ćemo da se u nekim odrednicama kao što je **dõbar** jedno

značenje valjanosti i vrsnosti vezuje za primjer *student*, dok se značenje koje se tiče moralnog integriteta vezuje za jedini primjer u ženskom rodu u okviru ove odrednice: *dobra supruga*. Muškarac u primjerima zauzima poziciju onoga koga žena lovi, sa kim koketira, ko je dobra prilika, dok je žena ta koja njega lovi, pokušava prevarom zadržati i sl. Svi ovi stereotipi i predrasude živi su u određenoj mjeri u našem društvu, no protiv njih se treba boriti. A jedan od načina bio bi i taj da ih se ne unosi u rječnike.

Za žene se također u ovom domenu vežu odrednice koje upućuju na to da je sve što se tiče domaćinstva i rada u kući njihov prirodni položaj i mjesto (*čist, pravi*).

Odrednica	Definicija/primjer (RBJ)	Definicija/primjer (RHJ)
běštija <ital.> ž. (RBJ)	2. <i>pren pejor.</i> osoba sa svojstvima divlje životinje, divlja osoba (često o ženi): <i>kakva je to ~!</i>	/
blâg (RBJ) blâg (RHJ)	~a <i>djevojka</i>	~ <i>čovjek</i> , ~e <i>naravi</i> , ~ <i>pogled</i> , ~ <i>izraz lica</i>
blebětav (RBJ)	~a <i>starica</i>	/
čědan (RBJ) čědan (RHJ)	2. koji nije imao spolnog odnosa (ob. o djevojci); nevin	koji je bez poroka; <i>blag</i> , <i>skroman</i> (ob. o djeci ili djevojci)
čist (RBJ)	~a <i>domaćica</i>	/
deprimirân (RBJ)	~a <i>žena</i>	/
đirek m. (RBJ)	<i>žena je kućni ~</i>	/
djěvojačkī (RBJ)	~a <i>čežnja</i>	/
döbar (RBJ)	1. a. koji ima pozitivne, poželjne osobine ili svojstva, koji valja; valjan, vrstan: ~ <i>student</i> , ~a <i>cesta</i> , ~ <i>sastav</i> b. koji posjeduje visoke moralne kvalitete i postupa lijepo; valjan, vrstan, izvrstan: ~ <i>čovjek</i> , ~a <i>supruga</i> , ~o <i>dijete</i> biti dobra prilika osoba (ob. muškarac) pogodna za brak	/
drâž ž. (RBJ) drâž ž (RHJ)	~i <i>žene</i>	/

đavólak (RBJ)	2. zavodljiva i dovitljiva osoba (ob. mlada djevojka)	–
gásiti (RBJ)	<i>ta žena se ne gasi</i>	/
gostoljubiv (RBJ)	<i>~a domaćica</i>	/
habernósa (habernóša) ž. i m.	<i>razg. ekspr. osoba (ob. žena) koja raznosi habere, glasine, tračeve; tračara</i>	–
histèričan (RBJ)	<i>~čna žena</i>	/
iskáliti se (RBJ)	<i>~ na momku</i>	/
ìzmusti (RBJ)	<i>~ ljubavnika</i>	/
kòketan	<i>~tna djevojka</i>	–
kròtak (RBJ) kròtak (RHJ)	<i>~tka djevojka</i>	<i>~ kao janje</i>
křšan (RBJ) křšan (RHJ)	<i>~ mladić</i>	<i>~ momak</i>
kúcati se (RBJ)	2. <i>pejor. živjeti nemoralnim životom (o ženi)</i>	–
làjav (RBJ)	<i>~a žena</i>	/
mûsti (RBJ) mûsti (RHJ)	<i>~ momka</i>	<i>~ novac</i>
nàdžak-baba ž. (RBJ) nàdžak-baba ž (RHJ)	<i>osoba (ob. žena) oštra jezika i opake naravi; svadalice, alapača, jezikara</i>	<i>jezičava žena, alapača</i>
nàtō (RBJ) nàtō (RHJ)	<i>rekao joj je da je voli, ~ se ona rasplakala</i>	<i>Saznao je sve. ~ je poludio</i>
nàvesti (RBJ) nàvesti (RHJ)	<i>~ djevojku na krađu</i>	/
neìskvāren	<i>~a djevojka</i>	–
neodòljiv (RBJ)	<i>~a žena</i>	/
nèskroman (RBJ)	<i>~mna djevojka</i>	/
nètaknut (RBJ)	<i>~a djevojka</i>	–
nevàljao (RBJ)	<i>~la djevojka</i>	/
nèvjeran (RBJ)	<i>~a žena</i>	–
nezajāžljiv (RBJ)	<i>~a žena</i>	/

nježan (RBJ)	~žna žena	–
okrénuti (RBJ)	~ momka protiv roditelja	/
osiròmašiti (RBJ)	~ muža	/
òsječajan (RBJ)	~ mladić	/
òtračati (RBJ)	~ bivšeg muža	/
òtvrđnuti (RBJ)	~ na ženske suze	/
pòdātan	~a žena	/
pòžūdan	~dna žena	/
prāvī (RBJ)	~a domaćica	~ čovjek, ~ momak
prāvī (RHJ)		
ràsplakati se (RBJ)	ona se lahko rasplače	/
razdjèvičiti (RBJ)	knjiš. oduzeti kome djevičanstvo,	svrš. knjiš. oduzeti
razdjèvičiti (RHJ)	učiniti da ženska osoba prestane biti djevica; deflorirati	djevičanstvo, deflorirati koga
smùtljiv	~a žena	–
snāžan	~ mladić	~ opis, ~ argument
sřce s. (RBJ)	~ joj se cijepa	/
sùptilan (RBJ)	~lna žena	/
tjèrati (RBJ)	~ momka na brak	/
toròkuša ž. (RBJ)	razg. pejor. ona koja toroče, koja voli torokati	pejor. ona koja toroče
toròkuša ž (RHJ)		
trāčara ž. (RBJ)	osoba koja trača; tračibaba	ona koja trača
trāčara ž (RHJ)		
tračati (RHJ)	/	tračale su cijelo popodne
tūka	2. pren. glupa osoba (ob. ženska) ograničenih shvatanja	2. pren. deprec. glupa ženska osoba [glupa kao ~]
zagospodāriti	~ mužem i njegovom imovinom	/
zaròbiti	~ mladića	/
ždèrati	~ muškarce	/

Tabela 8

3.1.2.3. Negativna semantika vezana za ženski rod

Ovdje ćemo se baviti onim odrednicama iz rječnika koje vezuju imenice ženskog roda uz negativne ili izrazitno negativne karakteristike i na taj način podržavaju neke rodne stereotipe. Među njima je veliki broj primjera koji se odnose na nelijep fizički izgled. Vidjet ćemo u sljedećoj kategoriji da će se i sve odrednice koje se odnose na lijep fizički izgled također oprimjerivati imenicama ženskog roda (najčešće *žena* i *djevojka*).

U ovoj kategoriji imenicu *žena* naći ćemo uz pridjeve izrazito negativnog značenja *debeloguz*, *grdan*, *ispijen*. Imenica *žena* se također veže i za sve ono što je u društvu dostojno žaljenja (*sažalijevati*, *žalostan*, *neispunjen*, *napaćen*, *propatiti*). Ovakvo vezivanje *žena* za društveno sažaljivu poziciju je ustaljeno u mnogim nenaprednim kulturama u kojima *žena* nema nikakvu ekonomsku moć i samostalnost te se nerijetko nalazi u situacijama koje su društveno zazorne ili dostojne tuđeg sažaljenja. U odrednici *bijeda* u *RHJ* vidjet ćemo kako se čak situacija u kojoj *žena* izdržava muža predstavlja kao njegova velika propast, i sramota, dok bi ovaka primjer bio nemoguć sa obrnutim pozicijama.

Na žene se odnose i sve odrednice koje se tiču psihičke nestabilnosti: *deprimiran*, *histeričan*, *luditi*, *pobudaliti*. Niti jedna odrednica koja označava psihičku nestabilnost ne nudi primjer koji bi se odnosio na muškarca. Ovo odslikava duboku društvenu predrasudu o mentalnim bolestima, jer se kroz čitav korpus one vežu samo za jedan spol.

Odrednica	Definicija/primjer (RBJ)	Definicija/primjer (RHJ)
bijéd a ž (RHJ)	/	□dopasti bijede da... biti u situaciji da se dogodi nešto loše, dopasti jada [<i>dopao ~e da ga žena izdržava</i>]
bījedan (RBJ)	~dna majka	/
debelòguz (RBJ)	~a žena	–
deprīmīran (RBJ)	~a žena	/
frīgīdan (RBJ)	1. med. koji je seksualno hladan, neosjetljiv (ob. o ženama)	/
frizírati (RBJ)	2. c. (koga) obmanuti/ obmanjivati: <i>prestani više ~ tu jadnu ženu</i>	/
grđdan (RBJ)	~dna žena	/

histèričan (RBJ)	~čna žena	/
igrati (RBJ)	8. (koga, šta) pren. pretvarati se, izigravati: ~ mučenicu	/
◇ igrati se (RBJ) igrati se (RHJ)	3. (koga, čega) praviti se, umišljati, glumiti: <i>nemoj mi se igrati šeficē!</i>	3. praviti se, glumiti [~ generala]
ijü (RBJ)	uzv. izražava čuđenje zbog čega neočekivanog i nepredviđenog (ob. neprijatnog karaktera): ~, <i>kako je priprosta</i>	/
imati (RBJ)	3. b. biti u intimnim odnosima s kim: <i>svi su je imali</i>	/
ispijen (RBJ) ispijen (RHJ)	~ a žena	~ u licu
ispočetka (RBJ)	~ se ponašala ljubazno, kasnije je pokazala pravo lice	–
Δ istom što (RBJ)	~ što je stigla, počeli su problemi	–
kríza ž. (RBJ)	muž joj je ~, frizura joj je prava ~	/
lijen (RBJ)	~a domaćica	/
lūd (RHJ)	/	□ nagaziti na ~i kamen učiniti nešto lakomisleno, pokazati se vrlo nepromišljen [<i>nagazio je na ~ kamen kad je oženio onu glupaču</i>]
lúđiti (RBJ)	ludila je sve oko sebe	/
mínus (RBJ)	brzopletost joj je veliki ~	/
◇ načuditi se (RBJ)	ne možemo se načuditi njenoj gluposti	/
nājposlije (RBJ) nājposlije (RHJ)	nije spremila ispit i nije položila, najposlije, šta je mogla očekivati?	Onaj kojega su izgladnili više se ne buni, ~ to je iskustvo
nàpaćen (RBJ)	~a žena	–
natrúniti (RBJ)	ona je mnogima natrunila	/

neispunjen (RBJ)	~ a žena	–
niskōst ž. (RBJ)	njena me ~ šokirala	/
ōpēt (RBJ)	opet je napravila grešku	/
pāsti (RBJ)	pala je u depresiju	/
pobudāliti (RBJ)	potpuno je pobudalila	–
pōred (RBJ) pōred (RHJ)	~ nje sam poludio, ~ nje bih poludio	uspio je ~ svih nevolja
posúmjjati (RBJ)	posumnjao sam u njezinu iskrenost	/
proklétstvo (RBJ)	loša je žena pravo ~ za čovjeka	on ovdje! kakvo ~
pròpatiti (RBJ)	mного je propatila	~ godine teškoga života
rugòba ž. (RBJ)	udala se za rugobu	/
sažalijévati (RBJ)	~ siroticu	/
unesrèćiti (RBJ)	~ djevojku	/
žàlostan (RBJ)	~sna žena	/
žìgosati (RBJ)	~ djevojku kao bludnicu	/

Tabela 9

Dosta je manji broj odrednica u rječnicima u kojima se pojavljuju primjeri pozitivne semantike vezani za ženski rod. Mi smo pronašli dvadesetak takvih odrednica s tim da smo četiri eliminisali jer su imale značenja koja nisu nužno pozitivna, nego su neutralna ili samopodrazumijevajuća (*emancipacija žene* i sl.). Svi navedeni primjeri su iz *RBJ*. Odrednica u okviru koje se primjeri nalaze naznačena je podvlačenjem: *u svom radu vrlo je efikasna, ona je ispostila cijeli ramazan, izišla je njena nova knjiga, maštovita žena, načitana žena; – *Odlučila sam upisati fakultet. – Nego, – Kupila je stan. – Nego da ga je kupila!, nezavisna žena, najbrža od svih takmičarki, ona žena je direktorica, ona je moj ponos, praktična žena, otišla je na studije; dobro je spremila ispit, te je dobila najvišu ocjenu; uvesti kćerku u osnove poslovanja, ona je zaista napisala dobar roman.**

3.1.2.4. Muškarac kao vršilac radnje i žena kao objekat

U korpusu smo uočili da se u velikoj većini primjera muškarac pojavljuje kao vršilac radnje, a žena kao bliži ili dalji objekat nad kojim se radnja vrši. Ona je ta koju neko gleda, dira, vuče, dijeli s nekim, kupuje, laska joj i sl. S obzirom na to da je ovo kategorija za koju smo izdvojili najveći broj primjera, organizovat ćemo tabelu na nešto drukčiji način. Naime, veliki broj

primjera sadrži u sebi odrednicu *djevojka* i *žena* pa ćemo te imenice navesti u posebnoj tabeli sa svim odrednicama u kojima se pojavljuje.

Primijetiti ćemo da se *djevojka* u svim ovim odrednicama pojavljuje kao objekt nad kojim se vrši radnja, kojim se upravlja ili kao objekt nečije žudnje. Muškarac se implicitno pojavljuje kao vršilac radnje. Veliki broj primjera se odnosi na vršenje radnje koje podrazumijeva fizički kontakt: *držati*, *fačkati*, *ispipati*, *milovati*, *obgrliti*, *šćepati*, što stvara sliku djevojke ili kao čisto seksualnog objekta (*fačkati*, *ispipati*, *milovati*, *obgrliti*) ili osobe nad kojom se upotrebljava gruba fizička sila (*šćepati*). U nekim primjerima se čini kao da ona nema nikakvu kontrolu nad sopstvenim integritetom i slobodom odlučivanja, već ju se jednostavno daje muškarcu na raspolaganje i prikazuje ju se povodljivom ili naivnom: *oteti*, *namjestiti*, *pokupiti*, *opiti*, *opustiti*, *upropastiti*, *vozikati*, *zarumeniti*, *zastiditi*. Posebno su interesantni primjeri *zarumeniti* i *zastiditi* jer spadaju u domen rodnih stereotipa koji proistječu iz društvenog uvjerenja da je stid i sram pohvalna osobina kod ženske osobe, koju treba poticati i njegovati, dok se muškarac sa ovakvim osobinama smatra osobom bez karaktera, mlakonjom ili feminiziranim muškarcem.

Prvo ćemo navesti sve primjere sa upotrebom imenice *djevojka*. Svi primjeri odnose se na *RBJ*. Odrednica u okviru koje se riječ *djevojka* upotrebljava naznačena je podvlačenjem (ako je osnovni oblik imenice u primjeru izmijenjen, u rječniku ove odrednice tražiti u nominativu ako su imenice, i u infinitivu ako su glagoli):

– <u>da</u> lijepe djevojke, Bože mili	– <u>odabrati</u> djevojku
– <u>darovati</u> djevojci cvijet	– <u>uhvatiti</u> djevojku <u>oko</u> struka
– <u>dopratiti</u> djevojku	– <u>opiti</u> djevojku
– <u>držati</u> djevojku za ruku	– <u>opustiti</u> djevojku
– <u>fačkati</u> djevojku	– <u>osjetiti</u> toplotu djevojke pored sebe
– <u>ispipati</u> djevojku	– <u>oteti</u> djevojku
– <u>iščiliti</u> djevojku	– <u>pogladiti</u> djevojci kosu
– <u>lov</u> na djevojke	– <u>pokazati</u> djevojku prijatelju
– <u>milovati</u> djevojku	– <u>pokupiti</u> najljepšu djevojku
– <u>miriti</u> uplakanu djevojku	– <u>poljubiti</u> djevojku
– <u>namigivati</u> djevojci	– <u>prokomentarisati</u> djevojku
– <u>namjestili</u> su mu lijepu djevojku	– <u>šćepati</u> djevojku za ruku
– <u>obgrliti</u> djevojku	– <u>uočiti</u> lijepu djevojku

- upropastiti djevojku
- vozikati djevojke
- zagrijan za djevojku
- zagrnuti djevojku svojim kaputom
- zapaziti mladu djevojku
- zarumeniti djevojku
- zastiditi mladu djevojku
- zavoljeti djevojku

Riječ *žena* se nalazi u sličnoj poziciji objekta; ona se otima, lovi, grabi, njome se zabavlja, za nju se neko drugi brine. Drugi joj pružaju materijalna zadovoljstva i utječu na promjenu njenog raspoloženja. U jednom primjeru se žena čak i *dijeli* sa drugim muškarcem:

- dijeliti ženu s kim
- dodirnuti ženu
- dograbiti ženu za ruku
- dotaći se žene
- laskati ženi
- loviti ženu
- nabaviti ženu
- namamiti ženu
- ostaviti ženu
- osvrnuti se na ženu i djecu
- pozabaviti se ženom
- preoteti ženu
- pružiti ženi mnoga zadovoljstva
- recept za osvajanje žena
- razvedriti ženu
- zabaviti se ženom
- želja za ženom

Još jedan broj imenica nalazi se u sličnoj poziciji. U ovoj grupi primjera možemo izdvojiti one koji se tiču odabira partnera/muža. Sloboda odabira sopstvenog partnera u rječnicima nije data ženi, to možemo vidjeti u primjerima *dati kćer za stranca*, *podaj mu kćer*, *udesiti kćerku*. Opet je implicitni vršilac radnje muškarac koji daje kćer nekome za ženu kao da je ona objekt bez sopstvene volje.

Čak i odrednice *zapròsiti* i *pròsiti* u oba rječnika podrazumijevaju muškarca koji prosi ženu, ali ne i obrnutu mogućnost da žena zaprosi muškarca:

RBJ: zapròsiti svrš. [prez. zàprosīm, pridj. rad. zapròsio, prid. trp. zàprošen, pril. pr. zapròsīvši] **1.** (koga) ponuditi brak ženskoj osobi **2.** (šta) početi prositi, zatražiti milostinju

RHJ: zapròsiti svrš. <prez. zàprosīm> **1.** usp. prositi i za- **2.** zatražiti čiju ruku radi ženidbe

Žena se u sljedećim primjerima prikazuje i kao nemoćna da se brine sama za sebe, ili se stavlja u položaj nekoga za čiju se ugodu ili društvenu poziciju brine neko drugi, a ne ona sama (*namjestiti snahu u banku, maziti mladu suprugu, uvesti suprugu u visoko društvo*). Nastavci u ličnim glagolima ili kontekst rečenice (*upoznati svoju malu s prijateljima*) koji upućuju na muški rod jasno ukazuju na vršioca radnje u velikom dijelu primjera.

– <i>dati: udati kćer za stranca</i>	– <i>obnažiti glumicu</i>
– <i>dirao ju je po kosi</i>	– <i>odmjeriti novu kolegicu</i>
– <i>dokopao se moje sestre</i>	– <i>podaj mu kćer</i>
– <i>kupio ju je ljubavlju</i>	– <i>saletjeti ljepoticu</i>
– <i>upoznati svoju malu s prijateljima</i>	– <i>udesiti kćerku</i>
– <i>maziti mladu suprugu</i>	(u značenju: dati kome za ženu)
(u značenju: pružati kome sve
potrebno za ugodan i lahak život)	– <i>uvesti suprugu u visoko društvo</i>
– <i>namjestiti snahu u banku</i>	

Navest ćemo još neke primjere u kojima je muškarac vršilac radnje. On je u njima predstavljen kao osoba odlučna i uspješna u poslovnoj sferi, kao veliki radnik koji radi *iako je bolestan*, upravlja preduzećem, radi na projektima; ovakvi primjeri dosta odudaraju od *lijene domaćice* (vidi: Tabela 8, odljeljak 3.1.2.3). On je samopouzdan i ima slobodu da ne poštuje druge (*ne ferma on nikoga*).

Ono što je interesantno za ove primjere jeste to da se u okviru iste odredničke riječi za dva različita značenja ili čak za isto značenje daju dva primjera od kojih je jedan vezan za ženski, a drugi za muški rod. Primjer koji je vezan za ženski rod ima negativnu, deprecijativnu ili stereotipizirajuću semantiku, a onaj koji je vezan za muški rod ima pozitivnu semantiku. Takve su odrednice *kao, moćan, i nadovezati se*.

Odrednica *kao* se za muški rod veže se primjerom *radi kao lud*, a za ženski rod primjerom *lijepa kao slika*. Ovo je slikovit primjer koji u jednoj odrednici ukratko prikazuje položaj žene i položaj muškarca u rječniku, ona se najčešće pojavljuje kao fenomen ljepote ili objekat (*ljepotica na glasu, ljepuška djevojka, zanjela ga je njena ljepota, vranooka ljepotica*), dok je muškarac agens, onaj koji pokreće i vrši radnju.

Uz odrednicu *moćan* stoji primjer vezan za politiku ili sport (*političar, sportista*), što su važne sfere društva; za ženski rod se veže u značenju „koji je fizički atraktivan“: *moćna cura*. Muškarcima je dakle pripisana stvarna, tj. politička moć, dok ženama pripada moć u sferi seksualnosti ili fizičke privlačnosti. U odrednici *nadovezati se* za ženski rod upotrijebljen je primjer *što si me se nadovezala?*, a za muški rod je upotrijebljena formalna rečenica koja se veže za poslovnu sferu: *ja bih se nadovezao*.

– <i>on uđe u kuću i <u>ćap</u> novce</i>	– <i>on ti je pravi <u>gigant</u>, sve čega se dotakne pretvori u zlato</i>
– <i>on će to uraditi, <u>da</u> neće drugi</i>	– <i><u>iako</u> je bolesan, mnogo radi</i>
– <i>on je <u>diktator</u> u preduzeću</i>	– <i><u>ishranio je</u> djecu, <u>ishranio je</u> roditelje</i>
– <i>radit ću <u>dokad god</u> budem mogao</i>	– <i><u>ishranio je</u> djecu, <u>ishranio je</u> roditelje</i>
– <i>borit ću se <u>dokle god</u> budem živ</i>	– <i><u>izmudrio</u> se u poslu</i>
– <i><u>dopustio</u> je ljudima da rade</i>	– <i>radi <u>kao</u> lud</i>
– <i><u>dotukao</u> ga je novim dokazima</i>	– <i><u>moćan</u>: političar, sportista</i>
– <i><u>dovinuo</u> se do ministarskog položaja</i>	– <i>ja bih se <u>nadovezao</u></i>
– <i><u>duhnulo</u> mu je da ode</i>	– <i>učenje mu je sad glavna <u>preokupacija</u></i>
– <i><u>ne ferma</u> on nikoga</i>	– <i>taj ga je projekat potpuno <u>preokupirao</u></i>
– <i>Na sastanku je neprijateljski <u>fiksirao</u> protukandidata.</i>	– <i>svi su sjeli, samo je on <u>stajao</u></i>

U *RHJ* manje do izražaja dolazi pozicija žene kao objekta. Primjeri su upotrijebljeni na način da se mnogo češće odnose na stvari, radnje ili pojave, a mnogo rjeđe na ljude. Kod prelaznih glagola mnogo češće je objekt predmet nego osoba. Tako se izbjegava rodno stereotipizirajuća podjela uloga i primjeri su dosta neutralniji. Pridjevi se također češće odnose na predmete (gdje je to moguće) nego na osobe (npr. *efikasan lijek, efikasna mjera*). No i u ovom rječniku, s obzirom na generičku upotrebu muškog roda, u primjerima će češće muškarac biti vršilac ili pokretač radnje nego što će to biti žena:

– <i><u>dotaknuo je</u> osjetljivu temu</i>	– <i>pobijedili su Engleze u nogometu uglavnom klizećim startom i tako prodali led <u>Eskimima</u></i>
– <i>nije se ni <u>dotaknuo</u> posla</i>	– <i>on je <u>generator</u> toga projekta</i>
– <i><u>e</u> (da, zbilja) nisam te ništa o tome pitao</i>	

- *prebacio je nogu husarski preko konjske glave skočivši iz sedla*
- *odlučio sam i imao sam pravo*
- *taj je tako zamislio, a drugi su išli za njim*
- *jèsam: A: Traži se čovjek koji se malo razumije u film B: Taj sam*
- *primio nas je osobeno*

U završnoj tabeli ovog odjeljka prikazat ćemo primjere pozitivne semantike vezane za muški rod, a koji su dosta brojniji i raznovrsniji nego isti primjeri za ženski rod. Svi pridjevi koji opisuju intelektualnu snagu, pamet i sposobnost vezani su za muškarce. Jedini primjer koji izlazi iz okvira rodne stereotipizacije jeste *čudoredan mladić*.

- *čusti momci*
- *čudoredan mladić*
- *čuven naučnik*
- *znam ga po čuvenju*
- *dobar je dok ga toliko hvale*
- *etičan: moralan, čestit: čovjek*
- *njegovi su stavovi evoluirali*
- *on je prava face*
- *fascinantan čovjek*
- *on je fenomen*
- *fenomenalan košarkaš*
- *fin momak*
- *fino je to izveo*
- *hitar čovjek*
- *on ti je ime u našem gradu*
- *impresivan naučnik*
- *inteligentan: razuman, uman: čovjek*
- *ispravan: valjan: čovjek*
- *istinoljubiv čovjek*
- *niko mu nije ni izbliza po pameti*
- *izbrusio se kao dobar stručnjak*
- *izglasali su ga za predsjednika*
- *on je veliki kalibar*
- *on je svjetska klasa*
- *metodičan čovjek*
- *miran čovjek*
- *natprosječan student*
- *odista je pametan*
- *odličan stručnjak*
- *odvažan čovjek*
- *on je obdaren velikom pameću*
- *uman čovjek*

Primjeri negativne semantike vezane za muški rod su dosta malobrojniji u odnosu na iste primjere vezane za ženski rod. Iz RBJ smo izdvojili sljedeće primjere: *on uvijek grakće, on je obična mizerija, nekarakteran čovjek, neuredan muškarac, svadljiv čovjek, svrši više s tim nepouzdanim čovjekom.*

Interesantan je posebno primjer *on uvijek grakće* jer je to jedini primjer u *RBJ* koji veže govornost za muškarce. Interesantno je što se čini da je vezan za muškarca upravo zbog jednog od svojih značenja: **2.b. *ekspr.*** prigovarati, buniti se. Ovo značenje se oprimjeruje u muškom rodu zato što je prostor pobune i dizanja glasa vezan za muškarce a ne za žene.

3.1.2.5. Problemi u definicijama

U ovom odjeljku bavit ćemo se problemima koji se javljaju u definicijama odrednica. Obuhvatit ćemo različite probleme od navođenja neprimjerenih sinonima, izbacivanja određenih značenja iz ženskog oblika imenice za vršitelja/icu radnje i sl. Počet ćemo sa odrednicom **alàpača** za koju u *RBJ* stoji sljedeća definicija:

alàpača <tur.> ž. [*Gjd.* alàpačē] *razg. pejor.* ženska osoba neprilična ponašanja, ona koja ne pazi šta i kako govori; prostakuša, torokuša, blebetuša

Pri definiranju odrednice upućuje se na sinonim *prostakuša* koji se ne može odnositi na ovu odrednicu, jer se u govoru *alapača* koristi da se ukaže na osobu koja previše i nekontrolisano govori. I u *RHJ* se u definiciji odrednice upućuje na ponašajni problem umjesto na osobinu prevelike govornosti i također se navodi sinonim *prostakuša*:

alàpača ž [*orij.*] *pejor.* ženska osoba koja se nepristojno ponaša, više, ogovara itd., prostakuša

U definiciji odrednice **amàzōnka** u *RBJ* se za objašnjavanje koristi sintagma „žena ratnik“ umjesto da se upotrijebi riječ koja u jeziku već postoji za obilježavanje ove sintagme, ratnica:

amàzōnka <grč.> ž. [*DLjd.* amàzōnki, *Gmn.* amàzōnka/amàzōnki] **1. mit.** žena ratnik iz Male Azije; amazonke su, po vjerovanju, bile kćeri Aresa, boga rata **2. pren.** ratoborna ženska osoba; ratobornica

Za odrednicu **pénis** u *RBJ* stoji definicija u kojoj se naglašava da se penisom u stanju nabreknuća (erekcije) prodire u vaginu. Ostaje potpuno nejasno zašto je to u definiciji naglašeno i zašto je relevantno za definiranje ove odrednice. U *RHJ* se ne pojavljuje ovakvo objašnjenje već samo stoji da je to *spolovilo, muški spolni organ*.

pénis <lat.> *m. anat.* muški spolni organ kroz koji prolazi mokraćna cijev i kojim se u stanju nabreknuća (erekcije) prodire u vaginu

Kod odrednice **pomòćnik** u *RBJ* se daje definicija za jedno od značenja da je to *mladić u službi kod kakva majstora*. S obzirom na to da se u zagradi nalazi i ženski oblik imenice *pomoćnica*, u definiciji se trebalo uzdržati od korištenja riječi *mladić* i upotrijebiti riječ *osoba*, tako je urađeno u *RHJ* za ovu odrednicu.

Niti u *RBJ*, niti u *RHJ* se ne pravi razlika između odrednica **ròd** i **spòl**, i ne navodi se kao jedno od značenja sociološko razumijevanje roda kao društvene konstrukcije. U *RHJ* za odrednicu **spòl** navodi se da je to *ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena, odnosno među jedinkama iste vrste mužjaci od ženki*, dok za odrednicu **ròd** stoji da je to u jednom od značenja *spol ljudi i životinja*. Dakle ova dva termina se izjednačavaju jer se jednim upućuje na drugi kao na sinonim. Isto je stanje i u *RBJ* gdje se navodi da je rod u jednom značenju spol ljudi i životinja, a spol se definiše kao *skup fizioloških i psihičkih obilježja koja čine muškarca, odnosno mužjaka, na jednoj, i ženu, odnosno ženku, na drugoj strani*.

Također se unekoliko razlikuju i definicije odrednica **djèvac** i **djèvica** u *RBJ*. Za odrednicu u muškom rodu dato je objašnjenje kako je to *onaj koji živi u djevičanstvu, koji nema spolnog iskustva*, dok se kod odrednice **djèvica** naglašava da je to *nevina ženska osoba*. Vjerovatno je to iz razloga što se djevičanstvo u patrocetričnom društvu ističe kao vrlina žena ali ne i muškaraca.

Kod odrednica **domàćin** i **domàćica** u *RBJ* nalazimo da u ženskom obliku ova imenica nema veliki broj značenja koje ima muški oblik odrednice, a koji bi se mogli i trebali odnositi na oba spola. Domaćica se tako ne definiše kao ženska osoba koja upravlja kućom, kao starješina ili glava porodice; to je značenje rezervirano samo za muški oblik odrednice. Također je izbačeno značenje u kojem bi domaćica bila osoba koja *odgovorno i savjesno upravlja kućom*. Kao i kod mnogih drugih imenica prvenstvo se daje značenju koje upućuje na bračni status ženske osobe – *domaćinova žena*:

domàćin *m.* [*Vjd.* domàćine, *Nmn.* domàćini] **1. a.** onaj koji upravlja kućom, kućni starješina, glava porodice **b.** onaj koji odgovorno i savjesno upravlja kućom: *on je pravi* ~ **2.** onaj kojem je povjerena briga o održavanju kake zgrade; prostorija i sl.; domar, kućepazitelj, pazikuća **3.** onaj koji na kakvu skupu prima goste, koji ugošćuje dolaznike; gostoprimac **4. sport., up.** domaći (6)

domaćica ž. **1. a.** domaćinova žena **b.** ona kojoj je zanimanje vođenje kuće, koja se bavi kućnim poslovima **2. a.** ona koja upravlja poslugom na kakvoj zabavi, zakuski, prijemu ili sl. skupu **b. neolog.** ona koja se brine za putnike, koja poslužuje putnike; stjuardesa

U *RHJ* stanje sa ovim odrednicama je slično. Ni u ovom rječniku *domaćica* ne može biti ona koja je glava porodice, ili starješina. Ni ostala značenja se ne razlikuju od onih u *RBJ*.

Situaciju sličnu ovoj prepoznat ćemo i kod definiranja odrednica **gàzda** i **gàzdarica**, te **mâjstor** i **mâjstorica** u oba rječnika. Muški oblik odrednice **gàzda** preuzima mnogo više značenja koja pretpostavljaju poziciju moći, materijalnog blagostanja ili bavljenja određenim poslom, dok se za ženski oblik ove odrednice vežu samo dva značenja od kojih je jedno *gazdina žena*, a drugo *ona koja iznajmljuje stan ili sobu*.

gàzda <mađ.> m. [*Gmn.* gâzdā] **1. a.** vlasnik, posjednik, gospodar: ~ radnje **b.** onaj koji iznajmljuje stan ili sobu **2.** dobrostojeći, materijalno situiran, imućan čovjek (ob. na selu) **3. razg.** titula za oslovljavanje **a.** majstora koji je vlasnik zanatske radnje **b.** šefa ili poslodavca koji je zanatlija **c.** poljoprivrednika koji sam prodaje vlastite proizvode na tržišnici

gàzdarica ž. **1.** gazdina žena **2.** ona koja iznajmljuje stan ili sobu

Odrednice **mâjstor** i **mâjstorica** u *RBJ* imaju samo jedno zajedničko, tj. jednako značenje i to ono osnovno. Na oblik u ženskom rodu ne odnosi se značenje isticanja u čemu. I ovdje imamo definiranje jednog od značenja prema bračnom statusu ženske osobe udate za majstora:

mâjstor <lat.> m. [*Vjd.* mâjstore, *Nmn.* mâjstori] **1.** zanatlija ili obrtnik koji je položio ispit stručnosti i stekao majstorsko zvanje **2.** onaj koji se ističe u čemu: ~ pisane riječi **3. šah.** titula koju dodjeljuje šahovski savez: *šahovski* ~ **4. poz.** onaj koji rukovodi radom različitih tehničkih radnika (pozornice, radionica i spremišta): ~ tona **5. pren.** onaj koji se zna snaći u svim prilikama i situacijama, koji je svemu dorastao; lukavac, prepređenjak, maher **6.** riječ za obraćanje zanatliji, obrtniku i profesionalnom vozaču

mâjstorica ž. **1.** ženska osoba sa zvanjem majstora **2. razg.** majstorova supruga; majstorovica

3.1.2.6. Imenice za označavanje profesija, titula, nosioca osobina

U ovom odjeljku navest ćemo sve imenice sa značenjima vršitelja radnje, nosioca osobine ili titule, naziva za profesije i sl., a koje se u korpusu pojavljuju samo u muškom obliku,

uprkos tome što se u većini slučajeva može odnositi i na žene i na muškarce i što postoje tvorbene mogućnosti za oblik imenice u ženskom rodu. U pregledu ćemo navesti odrednicu iz *RBJ* iza koje u zagradi slijedi napomena o stanju u *RHJ*. Ako iza odrednice nema nikakve napomene, to znači da je stanje u oba rječnika jednako.

Veliki broj ovih imenica odnosi se na profesije vezane za vojsku. Ono što se kod ovih imenica može primijetiti jeste to da, što je čin koji osoba obnaša visočiji, to je manja vjerovatnoća da će postojati oblici i za muški i za ženski spol. Tako nećemo imati *admiralku* i *komandanticu* nego jedino *admirala* i *komandanta*, ali ćemo zato u *RBJ* imati *brigadiru* i *brigadirku*, *potporučnika* i *potporučnicu*, *potpukovnika* i *potpukovnicu*, što su niži činovi u vojsci.

Sličan zaključak možemo donijeti i za određeni broj imenica sa značenjem koje se povezuje sa materijalnim blagostanjem, društvenom moći ili visokom profesionalnom pozicijom. Tako u korpusu nećemo imati *bankarke/ice*, *brokerke/ice*, *akademkinje*, *bogatunke*, *brodovlasnice*, *draguljarke*, *ekspertice*, *finansijerke*, *gospodarice* ili *guvernerke*, već samo oblike ovih imenica u muškom rodu.

Za određeni broj imenica evidentno je da ženski oblik nije odomaćen zbog činjenice da se određenim poslovima u većem broju bave muškarci nego žene. I zaista, rijetko ćemo sresti šumarku ili gvoždarku, no brojnost pripadnica ženskog spola koje se bave ovom profesijom ne bi trebala priječiti postojanje oblika imenice u ženskom rodu. Takav je slučaj i sa imenicama *dimnjačar*, *kačar*, *rezbar*, *skladištar*, *tesar*. Sve su to imenice koje označavaju profesije, često zanate, kojima se u našem društvu tradicionalno bave muškarci, ili profesije koje zahtijevaju veću tjelesnu snagu pa se žene njima rijetko bave.

Interesantno je da niti u jednom od rječnika ne postoji riječ *gospodarica* koja je relativno odomaćena i prisutna u govoru. Također ne postoji niti riječ *borkinja* koja se također često može čuti u medijskom diskursu. U *RHJ* postoje odrednice **oficirčina** i **šofërčina** koje se odnose i na muški i na ženski spol, iako se osnovne imenice od kojih su ovi augmentativi izvedeni odnose samo na muški spol.

1. admiral	4. akademik
2. adresant	5. akcionar (<i>RHJ</i> : –)
3. ađutant (<i>RHJ</i> : –)	6. bankar

7. bogatun (*RHJ: m i ž spol*)
8. boжник
9. bokser (*RHJ: boksač*)
10. borac
11. bosnist (*RHJ: –*)
12. brodar
13. brodovlasnik
14. broker
15. cjepač
16. dadilja
17. dekan (*RHJ: + ž spol*)
18. dimnjačar
19. dispečer
20. disponent (*RHJ: –*)
21. distributer
22. distrofičar (*RHJ: –*)
23. doajen
24. doministar (*RHJ: –*)
25. donačelnik (*RHJ: –*)
26. draguljar
27. ekspert (*RHJ: m i ž spol*)
28. elektrotehničar (*RHJ: elektrotehničarka*)
29. etičar (*RHJ: –*)
30. finansijer (*RHJ: financijer*)
31. fudbaler (*RHJ: –*)
32. general
33. glasnogovornik
34. gnostik (*RHJ: –*)
35. gospodar (*RHJ: –*)
36. govornik (*RHJ + govornica*)
37. grobar
38. gudač (*RHJ: m i ž spol*)
39. guverner
40. gvožđar (*RHJ: –*)
41. instalater
42. istočnjak
43. jedrilac (*RHJ: jedriličar*)
44. kačar
45. kamatar (*RHJ: kamatnik*)
46. kapetan (*RHJ: m i ž spol*)
47. komandant
48. komandir (*RHJ: ž spol + komandirka neob.*)
49. krativac (*RHJ: –*)
50. kreten
51. kupac (*ž spol + kupovalja konstr. indiv. knjiš. neodm.*)
52. likovnjak (*RHJ: m i ž spol*)
53. lovac (*RHJ: lovica: lovi muškarce*)
54. medreslija (*RHJ: –*)
55. menadžer (*RHJ: m i ž spol*)
56. mornar
57. motorist
58. oficir
59. operativac (*RHJ: –*)
60. preduzetnik (*RHJ: –*)
61. postavljač
62. postdiplomac (*RHJ: –*)
63. poručnik (*RHJ: m i ž spol*)
64. pukovnik (*RHJ: m i ž spol*)
65. rezbar
66. rezervist (*RHJ: –*)
67. rodoljub (*RHJ: m i ž spol*)
68. saborac (*RHJ: –*)
69. RHJ: sabornik – sabornica (*RBJ: –*)

70. samilosnik (*RHJ: –*)
71. skladištar (*RHJ: m i ž spol*)
72. slagar (*RHJ: m i ž spol*)
73. specijalac (*RHJ: m i ž spol*)
74. spremačica
75. šibicar (*RHJ: šibičar*)
76. šofer
77. šumar
78. tapkaroš (*RHJ: –*)
79. tesar
80. vojnik (*RBJ: ž spol +
vojnkinja rij.*)
85. zmijar

4. Zaključak

Ovaj rad je analizom građe iz dvaju rječnika pokušao prikazati stanje odnosa prema rodnoj problematici u istim. Korpus je obuhvatao *Rječnik bosanskoga jezika* (Halilović, Palić, Šehović: 2010) i *Rječnik hrvatskoga jezika* (Anić: 1998). Nakon uvida u korpus uspostavljene su dvije hipoteze. Prva hipoteza odnosi se na tvrdnju da bosanski i hrvatski rječnici ne ispunjavaju zahtjeve rodno osjetljivog jezika te da definiraju i oprimjeruju odrednice na način koji je rodno nesenzibilan, rodno predrasudan, rodno stereotipizirajući ili čak seksistički. Druga, sporedna hipoteza ovog rada bila je da se u tvorbi imenica koje obilježavaju zanimanja nije otišlo korak naprijed u tvorbi parova tih imenica za ženski rod.

U uvodnom dijelu iznesene su polazne hipoteze i prikazani su neki od radova koji su se bavili sličnom problematikom u skorijoj prošlosti. U teorijskom dijelu osvrnuli smo se na osnovne termine kojima smo operirali pri analizi građe i prema kojima smo podijelili potpoglavlja. U teorijskom dijelu smjestili smo naše istraživanje u širi kontekst rodne politike, odnosa roda i jezika i načina na koji se taj odnos reflektira na vidljivost žena u javnoj sferi. Time smo ukazali na relevantnost i potrebu jedne ovakve analize koja je potaknuta realnom potrebom da se ukaže na moguće greške i tako u perspektivi poboljša odnos prema rodnoj problematici u ovdašnjoj leksikografskoj praksi.

Praktični dio obuhvatio je analizu građe ekscerpirane iz korpusa. Na osnovu razlika u problematici koja se pojavljuje u određenim grupama riječi formirali smo nekoliko kategorija kroz koje smo dokazali postavljene hipoteze. Način na koji se definiraju i oprimjeruju odrednice koje se odnose na žene ukazuje na razliku u pristupu u odnosu na odrednice koje se odnose na muškarce. Odrednice koje se odnose na žene često u definiciji ili primjeru imaju prisutne i žive stereotipe, predrasude ili seksizam.

Uporednim tabelarnim prikazom odrednica iz dvaju rječnika pokazali smo razlike u načinu definiranja i oprimjerivanja odrednica u rječnicima. U *RHJ* oprimjerivanje odrednica je općenito nešto rjeđe zastupljeno nego u *RBJ* te je kao posljedica toga negativno oprimjerivanje odrednica u odnosu na rod unekoliko rjeđe nego u *RBJ*. Što se tiče problematičnih definicija, tj. isključivanja nekih od značenja za ženski rod kod odrednica pozitivne semantike, stanje je relativno jednako u oba rječnika.

Popisom odrednica iz *RBJ* sa značenjem vršitelja radnje, nosioca osobine ili titule i naziva za profesije stekli smo uvid u realno stanje tvorbe imenica za ženski spol i naporedno prikazali i

stanje u *RHJ*. Pokazalo se da zahtjevi za rodno senzitivnim jezikom nisu dovoljno ispunjeni, te se imenicama u muškom rodu i dalje označavaju i žene i muškarci koje/i se bave određenom profesijom. Vidjeli smo da je stanje slično i u *RHJ*, no sa nešto većim brojem imenica u ženskom rodu nego što je to slučaj u *RBJ*.

Na osnovu analizirane građe pokazalo se da je odnos prema rodnoj problematici u oba rječnika sličan. Način definiranja odrednica nije rodno neutralan. Za odrednice koje se odnose na žene mnogo češće se vežu negativni primjeri ili negativna značenja. Sinonimi koji se navode za disfemizme brojniji su i dosta proizvoljni te po asocijativnosti jedno na drugo vežu negativna i nekada jasno nepovezana značenja (primjera radi za odrednicu **glupača** sinonimi su ludača i blesača, dok za odrednicu **glupak** nije naveden sinonim ludak).

U perspektivi ovaj rad može poslužiti kao pomoć za unapređenje rodne problematike u mogućim novim izdanjima analiziranih rječnika. Pored toga on stoji na raspolaganju svima koji se interesuju za rodnu problematiku u jeziku i koji žele istraživati ovo veoma bitno polje nauke o jeziku.

5. Izvori i literatura

5.1. Izvori

1. Halilović, Senahid, Palić, Ismail, Šehović, Amela. (2010). *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
2. Anić, Vladimir. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

5.2. Literatura

1. Borić, Rada. (ur.). (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Evropske Unije*. Zagreb: Tisak.
2. Butler, Judith. (2010). *Nevolja s rodom; Feminizam i subverzija identiteta*. Loznica: Karpos.
3. Čaušević, Jasmina, Zlotrg, Sandra. (2011). *Načini za prevladavanje diskriminacije u jeziku u obrazovanju, medijima i pravnim dokumentima*. Sarajevo: NIK Grafit.
4. Glovacki-Bernardi, Zrinjka. (2008). *Kad student zatrudni...* Zagreb: Alfa.
5. Grochola-Szczepanek, Helena. (2012). *Informacje o płci w słownikach języka polskiego i bośniackiego*. U: S. Halilović (ur.), *Bosanskohercegovački slavistički kongres, Zbornik radova (Knjiga I)*, str. 337 – 351. Sarajevo: Slavistički komitet.
6. Jahić, Dževad, Halilović, Senahid, Palić, Ismail. (2000). *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
7. Meshtrie, Rajend et al. (2000) *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
8. Milivojević, Ivana, Markov, Slobodanka. (ur.). (2011) *Uvod u rodne teorije*. Novi Sad: Mediterran publishing.
9. Savić, Svenka, Čanak, Marijana, Mitro, Veronika, Štrasni, Gordana. (2009). *Rod i jezik*. Novi Sad: Ženske studije i istraživanja; Futura publikacije.
10. Zimmerman, Don, West, Candace. (1975) *Sex roles, interruptions and silences in conversation*. U: Thorne B., Hanley N., (ur.). *Language and Sex: Difference and Dominance*. Rowley: Newbury House.
11. Zlotrg, Sandra. (2016). *Rod i upotreba jezika u žargonu*. Sarajevo: autorica.

